

HE 28/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain 20 ja 21 §:n väliaikaisesta muuttamisesta

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Helsingin kaupungin asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain 20 ja 21 §:n väliaikaisesta muuttamisesta (HE 28/2024 vp).

Helsinki kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä. Asia on tärkeä Helsingille, koska täällä asuu 25 prosenttia Suomen kaikista vieraskielisistä ja onnistuneilla valtion vastaanottopalveluiden järjestämisellä on vaikutusta myös myöhemmin kuntiin siirtyville kansainvälistä tai tilapäistä suojelua saaville asiakkaille sekä välillisesti kotoutumisen onnistumiselle. Hallituksen esitys kohdistuu valtakunnallisesti 8000 lapseen ja on siten merkittävä.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi vastaanottolakia väliaikaisesti niin, että vastaanottopalveluna myönnettävän vastaanottorahan ja käyttörahan määrää pienennettäisiin. Niiden määrä ehdotetaan laskettavaksi sille minimitasolle, joka on mahdollista suhteessa kansalliseen sosiaaliturvaan.

Helsingin kaupunki ei kannata hallituksen esitystä vastaanottorahan ja käyttörahan pienentämisestä seuraavista syistä:

- 1) Esitys vaarantaa toteutuessaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja voi lisätä myöhemmin kunnan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta sekä kustannuksia
- 2) Vastaanottorahaa saavilla henkilöillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa omaan tilanteeseensa, joten oleskelun tilapäisyyden asettaminen sosiaaliturvan alentamisen kriteeriksi ja vastaanottorahan rinnastaminen toimeentulotuen perusosan alentamiseen eivät ole toimivia ratkaisuja
- 3) Esitys heikentää lasten oikeuksien toteutumista sosiaaliturvan tason jäädessä minimitason alle.

Helsingin kaupunki lausuu tarkentavina perusteluinaan seuraavaa:

- 1) Esitys vaarantaa toteutuessaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja voi lisätä myöhemmin kunnan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta sekä kustannuksia

Vaikka säästöjä saataisiin lyhyellä aikavälillä aikaan vastaanottopalveluiden mukaisilla vastaanottorahan ja käyttörahan alennuksilla, sosiaaliturvan tasoon tehtävät alennukset voisivat lisätä kunnan ja hyvinvointialueen kustannuksia myöhemmin ja pidemmällä aikavälillä.

Hallituksen esityksessä nostetaankin perusteluja sille mihin sosiaaliturvan heikentäminen voi johtaa. Taloudellinen niukkuus, epävarmuus ja huoli tulevaisuudesta sekä altistuminen hyväksikäytön riskeille yhdessä sosiaaliturvan tason heikennysten kanssa saattaa johtaa sosiaali- ja terveyspalveluiden lisääntyneeseen tarpeeseen. Helsinki huomauttaa, että kansainvälistä ja tilapäistä suojelua saavat sekä ihmiskaupan uhrit ovat lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä ja ryhmä sisältää erityisen haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, kuten lapsia, yksinhuoltajia, ikääntyneitä ja vammaisia henkilöitä.

Helsingin kaupungin arvion mukaan erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin suunnattavat sosiaaliturvaan tehtävät alennukset voivat myöhemmin lisätä korjaavien palvelujen tarvetta ja tulevat näkyväksi siinä vaiheessa, kun henkilöt ovat jo kunnan tai hyvinvointialueen palveluiden piirissä. Tällöin kokonaistaloudellisesti arvioiden säästöt voivat jäädä arvioitua pienemmäksi.

Hallituksen esitys arvioikin, että vaikutukset olisivat suurimmat yksin asuvien kuukausittaiseen toimeentuloon ja erityisesti tämä vaikuttaisi yksityismajoituksessa asuviin henkilöihin. Myös valtaosa Helsingin kansainvälistä suojelua hakevista asuu yksityismajoituksessa, joten ehdotuksella olisi siten suurempia vaikutuksia kasvukeskusten ja Helsingin tilanteeseen.

- 2) Vastaanottorahaa saavilla henkilöillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa omaan tilanteeseensa, joten oleskelun tilapäisyyden asettaminen sosiaaliturvan alentamisen kriteeriksi ja vastaanottorahan rinnastaminen toimeentulotuen perusosan alentamiseen eivät ole toimivia ratkaisuja

Helsingin mielestä on ongelmallista, että vastaanottorahaan ehdotetut vähennykset asettavat vastaanottorahaa saavat eriarvoiseen asemaan muiden viimesijaista sosiaaliturvaa saavien kanssa ja että hallituksen esityksessä toimeentuloturvan tason laskemista perustellaan henkilön oleskelun tilapäisyydellä.

Henkilön tilapäinen oleskelu ei kuitenkaan perustu esimerkiksi lyhytaikaiseen turismiin ja mahdollisuuteen palata kotimaahansa saamaan taloudellista turvaa, vaan se perustuu hallintoviranomaisen päätöksen käsittelyaikoihin oleskelulupahakemuksen käsittelyn aikana. Henkilö ei itse voi käytännössä vaikuttaa käsittelyaikoihin. Esitys ei myöskään sisällä realistista arviota mahdollisuudesta lyhentää hakemusten käsittelyaikoja turvapaikkahakemuksen käsittelyn toteutumisesta lain määrittelemässä kuuden kuukauden määräajassa.

Hallituksen esityksessä on myös todettu, että vastaanottorahan määrä voi perustellusti olla alempi kuin mitä toimeentulotukilain 10 §:n pykälän mukainen toimeentulotuen perusosan alentaminen mahdollistaa, sillä vastaanottokeskuksen asiakkaaksi rekisteröity henkilö voi saada merkittävän osan välttämättömästä toimeentulotuesta ja huolenpidosta palveluina ja hyödykkeinä. Hyödykkeiden osuuden tulisi olla 30 prosenttia toimeentulotukilain 9 §:ssä säädetyn perusosan määrästä.

Helsinki huomauttaa, että hyödykkeet eivät käytännössä kata 30 prosentin osuutta toimeentulotuen perusosan määrästä. Näin ollen vastaanottorahaa saavan henkilön viimesijainen sosiaaliturva jää jo nyt alle minimitason.

Helsingin mielestä ehdotus asettaa nämä henkilöt eriarvoiseen asemaan muihin viimesijaista sosiaaliturvaa saaviin henkilöihin nähden. Toimeentulotukilain 27 §:n 2 momentissa todetaan, että jokaisella maassa

oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tilanteessa tukea välttämättömän avun turvaamiseksi siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon vaarannu.

Helsinki pitää huolestuttavana sitä, että vastaanottorahan alentamisen ehdotus on kytketty toimeentulotuen perusosan alentamiseen. Perusosan alentaminen sosiaaliturvassa on lähtökohtaisesti seurausta henkilön moitittavasta toiminnasta, kun tämä ei ole edistänyt omaa itsenäistä suoriutumistaan ja asiakkaalla on ollut mahdollisuus korjata omaa toimintaansa. Hallituksen esityksessä perusosan alentaminen kytketään kuitenkin tilapäiseen oleskeluun, jonka keston henkilöllä ei ole tosiasiallisia vaikutusmahdollisuuksia eikä perusosan alentaminen myöskään johdu tämän henkilön moitittavasta toiminnasta.

Toimeentulotukilain 10 §:n mukaan toimeentulotuen perusosan alentaminen voi olla kestoaltaan enintään kaksi kuukautta kerrallaan kieltäytymisestä tai laiminlyönnistä lukien. Vastaanottorahaa saavan henkilön kohdalla kyseessä on huomattavasti pidempi aika ja ilman laissa mainittua laiminlyöntiä tai kieltäytymistä.

3) Esitys heikentää lasten oikeuksien toteutumista sosiaaliturvan tason jäädessä minimitason alle

Hallituksen esitys kohdistuu valtakunnallisesti 8000 lapseen. Helsingin kaupunki pitää huolestuttavana sitä, että hallituksen esityksessä toimitaan vastoin lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmiä. Niissä todetaan, että sosiaaliturvaetuksien leikkauksia tulee välttää turvapaikkaa hakeneiden lasten kohdalla, koska he ovat valmiiksi haavoittuvassa asemassa ja myös suuremmassa vaarassa köyhyydelle ja mahdollisesti myös syrjäytymiselle.

Helsinki huomauttaa, että hallitus on aiemmin tehnyt hallituksen esityksen kotoutumislain muuttamisesta (HE 21/2024 vp), jossa alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten aikuistumisen tuen yläikärajaa lasketaan 25 ikävuodesta 23 ikävuoteen. Helsingin kaupunki ei kannattanut lausunnoissaan muutosta, koska lapsena ilman huoltajaa maahan tulleet nuoret aikuiset ovat erityisen haavoittuva ryhmä, jolta lähtökohtaisesti puuttuvat tukiverkot ja jotka siten hyötyvät laaja-alaisesta ja pitkäkestoisesta kotoutumisen tuesta. Ehdotuksen arvioidaan heikentävän yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten tilannetta. Nuoret tarvitsevat aikuissosiaalityön, mielenterveyspalveluiden tai opiskelijahuollon palveluita.

Sekä nyt ehdotetulla käyttörahan alentamisella sekä aikuistumisen tuen yläikärajan laskulla voisi olla haitallisia yhteisvaikutuksia myös suunnitelmalliseen ja pitkäkestoiseen työhön lasten ja nuorten kanssa.

Mikäli lapset ja nuoret aikuiset eivät saisi apua ennaltaehkäisevästi tai heidän taloudelliset käyttövaransa pienenisivät, voisi se vaikuttaa hyvinvointiin, työllisyyteen ja taloudellisiin mahdollisuuksiin pidemmällä aikavälillä.

Helsingin kaupungin muut huomiot

Hallituksen esityksessä tulisi arvioida monipuolisemmin taloudellisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Lakimuutoksella tavoitellut säästöt eivät välttämättä toteudu sellaisenaan, sillä useita suoria ja välillisiä taloudellisia vaikutuksia on jäänyt arvioimatta, muun muassa täydentävän vastaanottorajan myöntämisen lisätarpeet ja siitä aiheutuva lisätyö, vastaanottokeskusten majoituspalveluiden hintavertailua tai vastaanottolain 32§:n mukaisen asiakasmaksun perimisen tehostamisen mahdollisuutta tai asiakasmaksun korottamista.